

“Nedsendt til Danmark”

Birgit Kirkebæk anmelder:

Stine Grønbæk Jensen, Marie Louise Knigge:
FORVIST TIL FORSORG.
Grønlændere med handicap nedsendt til Danmark.
Forlaget Udvikling,
Assens 2008

Denne bemærkelsesværdige bog handler om gode viljer og onde følger. Indledningsvis pointerer forfatterne, at den dobbelttydige titel. ”Forvist til forsorg” både handler om ufriheden i at blive sendt til Danmark og om ønsket om at gøre noget godt for grønlandere med udviklingshæmning, der ikke skulle spises af med et ringere tilbud end det, der blev givet i Danmark. ”Anbringelser i Danmark er ikke blevet set som en ideel løsning, men som den bedst mulige løsning under de givne forhold”, skriver forfatterne (s. 10). De har med bogen ønsket at finde ud af bevæggrundene til nedsendelsen af grønlandere til Danmark i fortiden, men de vil også gerne vide, hvad årsagen er til, ”at der fortsat nedsendes grønlandere med handicap til Danmark” (s. 11). Der er fokus på, hvilke konsekvenser nedsendelserne havde, hvordan livet formede sig for de nedsendte grønlandere, og hvilke ønsker de selv har om fremtiden.

I 1979 var 140 grønlandere under særforborg i Danmark, i 2006 var antallet 112. Heraf var 91 mennesker med udviklingshæmning. Bogen handler om den sidstnævnte gruppe.

TO OVERORDNEDE HISTORISKE SPOR

Forfatterne følger to spor i bogen. Det ene handler om forholdet mellem Danmark og Grønland. Det andet om udviklingen indenfor særforborgen i Danmark.

Mht. forholdet mellem Grønland og Danmark ændres relationen i 1953, hvor Grønland via en ændring i grundloven fik status som landsdel og amt. *"Målet er, at Grønland bliver en integreret del af det danske rige, og at den grønlandske befolkning ligestilles med den danske. Grønlænderne skal på højde med danskerne økonomisk, socialt, retsligt og kulturelt. Ligestillingstanken medfører at de kulturelle forskelle underspilles"*, skriver forfatterne (s. 12). Bagsiden af den gode hensigt var stigende dansk imperialisme og dominans i Grønland. Dette blev mødt med kritik af den grønlandske befolkning, og i 1979 indførtes hjemmestyret på Grønland. *"Den politiske diskurs om "norddanskernes" ret til ligestilling erstattes efterhånden af en diskurs om grønlandernes ret til at bevare deres særlige kultur og identitet"* (s. 12-13). Forfatterens pointe i den forbindelse er, at ligestillingsprojektet blev en væsentlig baggrund for, at grønlandere fra 1950 blev sendt til Danmark, fordi der her allerede var opbygget en særfor-sorg. I 1970erne var det kulturel egenart fremfor ligestilling, der kom i fokus, og ned-sendelserne vakte derfor kritik. *"I dag er ønsket om selvstændighed af afgørende betydning for den nuværende politiske målsætning; at grønlandere med handicap skal blive i Grønland"* (s. 13).

Forfatterne har alene haft adgang til danske kilder og pointerer derfor, at undersøgelsen fokuserer *"altovervejende på den danske banehalvdel"* (s. 14). Der er tale om mødereferater, rapporter, korrespondance, avisartikler m.v., men der er også foretaget en række interviews med grønlandere, der blev visiteret til Danmark. De danske kilder reflekterer de holdninger, der har været en del af den socialpolitiske debat.

Bogens historiske fremstilling er kronologisk. Første kapitel omhandler 1950erne og -60erne, andet kapitel udviklingen i 1970erne, tredje kapitel omhandler tiden fra hjemmestyrets indførelse 1979 til nu, fjerde kapitel er tre personlige beretninger, der viser bredden i opfattelser af at være grønlander med handicap i Danmark, femte kapitel indeholder en opstilling af dilemmaer og en diskussion af forskernes fund, og sjette kapitel er et indlæg til debat skrevet af henholdsvis Martha Lund Olsen, der er departementschef for Direktoratet for Familie og Justitsvæsen i Grønland

og Tine Bryld, dansk socialrådgiver og forfatter. Begge kommenterer bogens fund og giver hver sit (modsatrettede) bud på, hvordan nedsendelserne kan forstås og fortolkes. Det er spændende og nytænkende med denne debat i debatten – at få kommentarer om bogens indhold i selve bogen.

Kapitel 1 hedder: *"Til Danmark i ligestillingens navn (1953-1968)"*. Det, at Grønland i 1953 får status af landsdel, betyder, at nedsendelserne af grønlandere med handicap ses som et ligestillingsprojekt. Man vil hjælpe *"norddannerne" op på "syddanskernes" Niveau"* (s. 21) ved at give dem lige adgang til den danske særfor-sorg. Ministeriet for Grønland blev oprettet i 1955 og blev den instans, der skulle lede moderniseringen af landet. Grønland udviklede sig over en kortere årrække fra et fanger- og fiskersamfund til et industrisamfund. Dermed ændredes også tidligere omsorgsmæssige familiemønstre, men der var ikke opbygget lovgivninger på Grønland, som sikrede mennesker socialt under de nye livsvilkår. Socialvæsenet omfattede *"primært hjælp til forældrelose børn, samt hjælp til mad, hvis fangsten slog fejl"* (s. 23).

De første grønlandere med handicap kom til Danmark i 1948. Fra 1952 kunne grønlandere med udviklingshæmning anbringes på institutioner i Danmark på Socialministeriets regning, og det satte gang i nedsendelserne. *"Flere taler om, at man fra 1950erne og de følgende årtier ligefrem "støvsugede" Grønland for åndssvage"* (s. 26). Nogle af dem, der "støvsugede", var danske læger ansat under åndssvagefor-sorg. På rejser til Grønland allierede de sig med lokale læger, lærere og kommunalfolk. Når grønlandere skulle ligestilles med danskere, skulle det også gælde udviklingshæmmede. *"Nedsendelserne blev i det lys set som en opgradering til professionel behandling og langt mere velstående leveforhold. Adskillelsen fra kultur, sprog og familie blev ikke problematiseret"*, skriver forfatterne (s. 35).

De fleste grønlandere med udviklingshæmning, der kom til Danmark, blev anbragt på institutionen Andersvænge i Slagelse. Andersvænge var fra 1959 Centralinstitution for Vestsjælland og Grønland.

Kapitel 2 omhandler perioden 1969-1978. Overskriften er meget sigende *"Langt fra familie, kultur og modersmål"* (s. 39). Både synet på udviklingshæmmede og opfattelsen af kultur ændrede sig i denne periode. Alle udviklingshæmmede blev

nu anset for at være underviselige, og fremmede kulturer – som den grønlandske – vandt ny respekt. Nye og gamle holdninger til udviklingshæmning, kultur og grønlandere brydes i perioden.

Undervisningsleder Herman Hunger fra Andersvænge betegnede nedsendelserne som umenneskelige tragedier, hvor børn blev revet væk fra alt kendt og elsket: forældre, søskende, sprog og kultur. Forsorgschef N.E. Bank-Mikkelsen og andre arbejdede ud fra den samme holdning for, at der skulle oprettes en institution i Grønland. Det samme gjorde også repræsentanter for Landsforeningen Evnesvages Vel.

Modsat mente embedsmænd i Grønlandsministeriet ikke, at en institution i Grønland var realistisk. *"Der er få resurser og mange sociale problemstillinger i Grønland, og gruppen af handicappede placeres i den henseende nederst i det sociale problemhierarki og prioriteres ikke"* (s. 49). De brugte Grønlands mangelfulde infrastruktur og de geografiske afstande som modargument. Endvidere anså de det ikke for berettiget at opføre en institution i Grønland ud fra dansk standard.

Mens denne diskussion stod på, voksede ventelisterne. I 1970 stod der 94 grønlandske børn på venteliste til Andersvænge. I 1976 var antallet det samme. 20 børn blev anbragt på ventetidshjem i Danmark. De øvrige afventede på Grønland. Omkring 1970 udviklede der sig en ide om, at grønlandske børn med handicap skulle integreres i de grønlandske folkeskoler. Styringen af nedsendelserne blev overflyttet til de grønlandske myndigheder i Nuuk. I 1967 blev der vedtaget en lov i Grønland, som gav børn med handicap ret til specialundervisning, men udviklingshæmmede børn blev fortsat anset som (for) vanskelige at betjene indenfor denne lovgivnings rammer. Der manglede viden. På denne baggrund kom "Andersvængeprojektet" i gang i 1971. Det gik ud på gennem pædagogiske udviklingsarbejder og under supervision fra Andersvænge at integrere udviklingshæmmede børn i den grønlandske skole. Rådgivningen var baseret på tilsendte breve, lydband og film. Nogle børn blev sendt til Danmark på observationsophold for senere at vende tilbage til Grønland med udarbejdede planer for det videre forløb. Projektgruppen bag denne rådgivningsbistand ønskede at undersøge, om de børn og unge, der var nedsendt til Danmark, udviklede sig anderledes end tilsvarende danske børn og unge. Det viste sig, at de som helhed var på samme færdighedsniveau som danske, men at de klarede sig dårligere på kommunikationsområdet, hvilket mentes at skyldes sprogarri-

eren. Projektgruppen fandt, at børnene kunne være undervist på Grønland, hvis der havde været mulighed for det, og at "[...]Forløbet af sindstilstanden hos de grønlandske børn, når de var flyttet fra Grønland til Danmark, var chokerende" (s. 58). På denne baggrund blev målsætningen i midten af 1970'erne, at de bedst fungerende udviklingshæmmede i Grønland skulle undervises i den grønlandske folkeskole og ikke sendes til Danmark.

Observationshjemmet Kaassassuk oprettedes af Statens Åndssvageforsorg i 1973. Det havde til huse i en gammel lægebolig i Ruds Vedby. Efter observationsopholdet skulle børnene tilbage til Grønland. De blev fulgt af en ledsager fra Kaassassuk, der kunne rådgive de modtagende parter ud fra sit kendskab til barnet. På Kaassassuk arbejdede man med ADL-træning og strukturerede dagsforløb. Forestillingen var, "At man kunne træne børnene på et hjem i Danmark til efterfølgende at klare sig bedre i den hjemlige kontekst" (s. 66). Forfatterens lidt beske kommentar til det er, at "Hvor overlægerne fra et naturvidenskabeligt perspektiv inkluderer en beskrivelse af hjemmet i diagnosticeringen, medtages hjemmet i den socialpædagogiske inspektion som tegn på forældrenes kompetencer til at opdrage og stimulere barnet. I begge tilgange er indlejret en næsten identisk kulturopfattelse, hvor "det primitive" står i kontrast til det udviklede (fjernsyn) og dannede (bøger), og hvor der er langt størst tiltro til, at forældre fra hjem med orden og materiel velstand evner at tage vare på deres handicappede barn" (s. 67).

Noget af det, Andersvængeprojektet satte fokus på, var, at der var manglende kontakt mellem de grønlandske børn og deres forældre, hvorfor der i løbet af 1970'erne blev etableret en besøgsordning, der gav grønlandske forældre mulighed for at besøge deres børn i Danmark. Senere blev det muligt for de bedst fungerende børn at komme på ferierejse til Grønland. Det kunne være et chok for forældre at gense deres barn. Dels havde det måske ikke lært så meget, som forældrene havde forestillet sig, dels havde barnet måske glemt det grønlandske sprog, ligesom personalet var dansktalende, de store institutioner skræmmende og miljøet fremmedartet. Fra at forældre kom enkeltvis på besøg, gik man nu over til, at forældrene rejste gruppevis. Der blev tilknyttet tolk, og forældre kunne dele indtryk og erfaringer. Der var hos lederne i

åndssvageforsorgen ikke enighed mht. disse rejsers berettigelse. Hvor socialpædagoger anså disse rejser som en retting, mente læger, at rejserne var uforsvarlige, "klienternes" tilstand taget i betragtning. Lægernes vurdering af det enkelte barn byggede på, om barnet kunne gå, havde et verbalt sprog og var renligt. For pædagogerne var det retten til at bevare kontakten med Grønland, der var det afgørende. Det var det lægelige synspunkt, der økonomisk vandt gehør. Fra 1979 fik forældre til herboende grønlandske børn, der var udviklingshæmmede, en besøgsfrirejse om året, mens børnenes rejser til Grønland ophørte.

Tredje kapitel hedder "Kajakker og tørfisk i Vestsjælland (1979-2007)". Det tager afsæt i to ændringer mellem Grønland og Danmark: Indførelsen af Grønlands hjemmestyre 1979 og udlægningen af særfor sorgen fra stat til amter og kommuner 1980. Hjemmestyrets målsætning var og er, at borgere med handicap skal blive i Grønland, at for sorgen skal udbygges, og at så mange som muligt skal hjemtages. I 1990 blev der nedsat en arbejdsgruppe. Det skete i et samarbejde mellem Grønlands Hjemmestyre og Vestsjællands Amt. Arbejdsgruppen skulle finde frem til

de personer, der kunne profitere af at blive hjemtaget til en institution i Grønland.

"Arbejdsgruppen blev bedt om at se bort fra de beboergrupper, som var behandlingskrævende, udadrettede, brugte kørestol og som havde brug for speciallægelig bistand, som ikke kunne imødekommes i Grønland. Denne afgrænsning betød i praksis, at en betragtelig del af de grønlandske beboere ikke blev medtænkt som målgruppe for hjemslusningsprojektet", skriver forfatterne (s. 87-88).

I 1991 blev en større gruppe hjemtaget. Hjemtagelsen blev beskrevet som en succes, men der er ikke siden hjemtaget større grupper. Der er fortsat i 2008 105 grønlandere med udviklingshæmning på permanent ophold i Danmark, og der sker fortsat visitation til midlertidigt eller permanent ophold i danske botilbud – fortrinsvis i Vestsjælland. Det er en særlig pointe, at kritikken af visitation og nedsendelse er forstummet. Grønlandere med handicap i Danmark er ifølge forfatterne *"en overset minoritet – i dobbelt forstand"* (s. 96).

Men i praksis blev der alligevel arbejdet på at bevare grønlandernes tilknytning til Grønland. Fra midten af 1990'erne blev der i Vestsjællands Amt etableret modersmålsundervisning via en pædagogisk konsulentordning, der blev oprettet en særlig klub for grønlandere, og der var arrangementer med grønlandske optrædende og traditionelle fester. Værkstederne Åmosen og Skovager arbejdede blandt andet med kajakbygning og sejlad. Tilbuddene bundede i personalets forestillinger om grønlandsk identitet. Forfatterne pointerer, at det, at de grønlandske brugere har mulighed for at dyrke deres kulturelle baggrund, både kan opfattes positivt og negativt. Det kan på negativsiden hævdes, *"at udpegningen af bestemte træk som særligt grønlandske samtidig har ført til skabelsen af bestemte stereotype forestillinger, som er blevet afgørende for de tilbud, der stilles til rådighed"[...] Hvor åndssvages adfærd i 1950'erne overvejende blev tolket som tegn på deres patologi, bliver de grønlandske udviklingshæmmedes adfærd nu i bestemte sammenhænge tolket som tegn på deres grønlandske identitet, eller som i eksemplet med modersmålsundervisningen som et tegn på en splittet kulturel identitet"* (s. 105).

Efter kommunalreformen 1. januar 2007 har Region Sjælland overtaget forpligtelsen i forhold til nedsendte grønlandere. Tilbuddet om modersmålsundervisning er blevet indskrænket væsentligt, tilbud til grønlanderne er blevet spredt til 11 kommuner, og stillingen som pædagogisk konsu-

lent har ikke kunnet opretholdes. En forklaring går på, at grønlanderne har været her så længe, at de nu opfatter sig som danske. En anden forklaring går på, at problemet med de nedsendte grønlandere er blevet mere usynligt, fordi gruppen nu er splittet op og spredt ud til mange kommuner.

Tre livsfortællinger illustrerer i kapitel 4 problematikken om, hvorvidt de herboende grønlandere er blevet mere danske end grønlandske: Martha er 51 år og på vej hjem til Grønland. Jacob er 42 år og har valgt at forblive i Danmark. Han har intet at komme tilbage til på Grønland, men alligevel betyder den grønlandske kultur meget for ham. Christian er 23 år. Han vil meget gerne tilbage til Grønland, men må forblive i Danmark pga. en dom, der betyder, at han skal være under tilsyn i tre år. Christian er usikker på, om han får mulighed for at flytte tilbage til Grønland.

I kapitel 5 sammenfattes undersøgelsens resultater og det etiske dilemma om, hvorvidt grønlandske børn skulle rives væk fra deres familie for at få et bedre tilbud i Danmark, eller om man skulle have ladet dem blive i Grønland på trods af dårligere sociale og behandlingsmæssige vilkår. Grønlandere visiteret til Danmark er i dag et grønlandsk anliggende, men ifølge forfatterne er det et stort spørgsmål, om ikke også Danmark – på grund af det historiske forløb - er fortsat ansvarlig. *"Har Danmark allerede ydet sit passende bidrag til en ændring, eller er der potentiale for en fælles grønlandsk-dansk indsats ud fra den grundlæggende forståelse, at der er tale om et fælles ansvar"*, spørger forfatterne.

I debatkapitlet (kapitel 6) fremhæver Martha Lund Olsen, at der stik mod forfatterens konklusion om, at der er sket forbavsende lidt på handicapområdet i Grønland, er sket meget, og at mange nye tiltag er på vej, mens kapitlets anden debattør, Tine Bryld, hævder, at der langt fra er gjort tilstrækkeligt – heller ikke for sindslidende og kriminelle.

Jeg synes, det er en fremragende bog, der på forbilledlig vis opstiller dilemmaer, redegør for empiri og fremhæver nuancer i et tidligere uudforsket stykke Danmarks- og handicaphistorie. Implicit anes, at økonomiske overvejelser hos beslutningstagere både i Danmark og i Grønland har haft – og har - en

afgørende betydning for de menneskers liv, der blev sendt til Danmark i ligestillingens navn. Som omtalt kunne grønlændere med udviklingshæmning fra 1952 anbringes på institutioner i Danmark på Socialministeriets regning, og det satte gang i nedsendelserne. At ligestilling ikke altid bliver tænkt som

ligestilling er de sværest handicappede grønlændere et eksempel på. Det var dem, man ikke ønskede at beholde i Grønland. Og det var dem, der ud fra en lægelig dansk vurdering blev frataget mulighed for ferie i hjemlandet. I begge tilfælde spillede økonomiske overvejelser ind.

En eftertænksom bog

Birgit Kirkebæk anmelder:

Ivar Morken:
NORMALITET OG AFVIGELSE.
Specialpædagogiske udfordringer
– en introduktion.
240 sider, 269 kr.
Akademisk Forlag, 2008.

I starten af min læsning tænkte jeg: OK, det er en velment introduktion til det specialpædagogiske fagfelt for studerende. Men gradvist gik det op for mig, at bogen er mere end det. Det er også en eftertænksom bog, der konfronterer mange forskelligartede specialpædagogiske italesættelser og overvejer, hvor de fører hen. En pointe er Morkens betragtninger om forholdet mellem politik og specialpædagogik: I hvilket omfang skal specialpædagogikken være forpligtet på skiftende politiske ideologier. En anden pointe er Morkens forsøg på at samtænke minoritetsgruppers vilkår og samfundsmæssige placering generelt, hvilket betyder, at en stor del af bogen handler om specialpædagogikkens rolle i forhold til indvandrerspørgsmål. Selv om jeg ikke er uenig i det, han skriver om disse emner, er jeg ikke sikker på, at det er en god ide at koble specialpædagogiske problemstillinger til indvandrerpå politiske. Jeg